

2,5 тис. прізвищ «неблагонадійних» педагогічних працівників.

Особливості чисток вчителів полягали в тому, що основним критерієм вважалося соціальне походження, бралась до уваги участь у громадському житті та антирелігійна робота, зафіксовані факти «антирадянських виступів» і т. п. В жодному протоколі немає записів щодо оцінки педагогічної майстерності, взаємодії з учнівськими колективами. Ці напрямки вчительської роботи правлячу партію не цікавили. Головне – ідеологічна чистота кадрів.

Про глибину кадрової чистки серед учителів говорить те, що в даному випадку у 70 % справ було прийнято категоричне рішення про звільнення з роботи. Приблизно таке ж співвідношен-

ня зберігалось майже в усіх школах та регіонах, де проходили чистки з ідеологічних міркувань.

Удод О. Історія в дзеркалі аксіології. – С. 146.

277 Мовою цифр

До 1936 близько 32 % учителів із НСЛБ стали членами нацистської партії. До 1938 дві третини всіх учителів початкових шкіл ідеологічно обробляли в спеціальних таборах на обов'язкових місячних курсах зі стройовою підготовкою і лекціями. Передбачалося, що все, чому їх навчили в таборах, вони передадуть своїм учням.

Энциклопедия Третьего рейха. – <http://www.fact400ru./mif/reich/index128.htm>

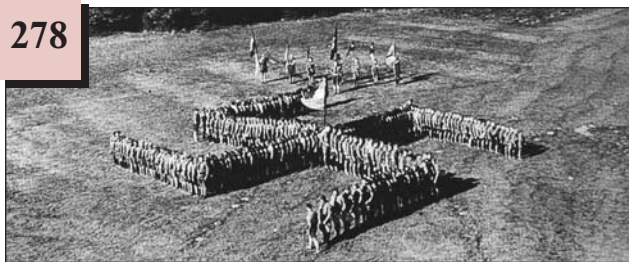

15. Прокоментуйте назву параграфа. Як ви думаєте, чи достатньо було шкільної освіти і виховання, пропаганди й чисток, щоб держава отримала цю нову людину? Поясніть свої міркування.

16. Обговоріть у класі, чи можливо з сьогоdnішнього школяра виховати таку «нову людину»? Чому? І якщо ваша відповідь «так», то яким чином та за яких умов?

§ 48. НОВА ЛЮДИНА: МРІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

278

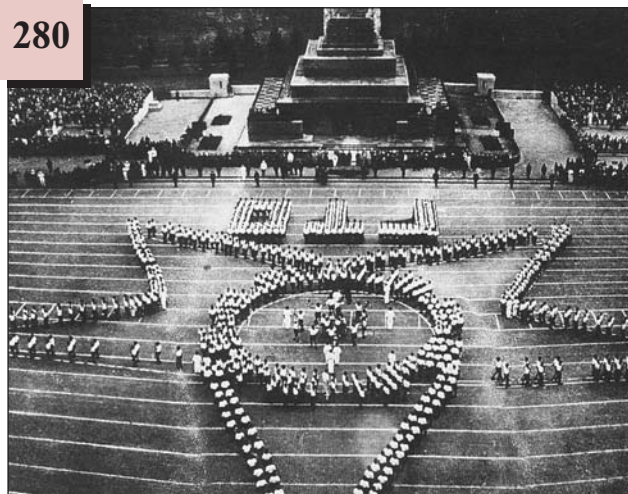

Спортивні вправи. Німеччина, 1930-ті рр.

279

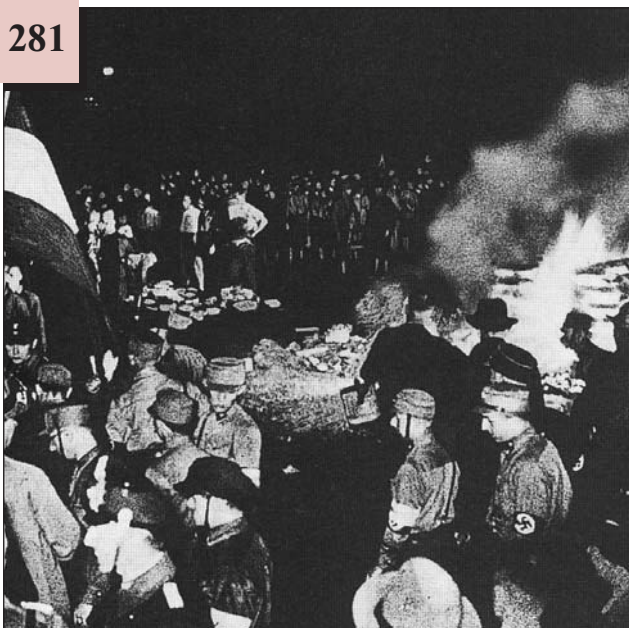
280

Спортивні вправи.
Радянський Союз, 1930-ті рр.

Спортивні вправи.
Італія, 1930-ті рр.

281

Спалення книжок. Німеччина, 1930-ті рр.

282

Засудження ворогів народу. Україна, 1930-ті рр.

1. Що зображено на фото (джерела 278–280)? Які країни представлені у фотодокументах?
2. Які символи є на фото 278, 280? Як ви думаєте, чому саме такі символи стали формою масових спортивних вправ? У яких країнах?
3. Як ви думаєте, які саме і чому спалюють книжки (джерело 281)?
4. Прокоментуйте джерело 282 та підпис до нього.
5. Чому на кожній фотографії присутня значна кількість людей?

283 Газетне повідомлення

Вечірня імла огорнула шляхи станції Самозванка Курської залізниці. Неподалік у полі, біля сигнальної будки чергував сигнальник-ударник т. Кисельов. Він пропускав потяги, що йшли на Курськ і на Москву.

Увагу Кисельова привернув величезний стовп вогню, що зметнувся в полі неподалік від сигнальної будки. Це загорівся будинок, у якому жив Кисельов із своєю родиною.

Що робити? Бігти з поста гасити пожежу – отже, поставити під безпосередню загрозу потяги, що проходять, порушити обов'язок честі пролетаря Радянської країни, зганьбити себе; залишитися на посту – значить позбавитися майна, нажитого невтомною працею, залишити без допомоги дружину і дітей.

Кисельов вирішив пожертвувати «своїм», аби не постраждало громадське.

Кисельов поста не залишив.

Він бачив, як полум'я пожирало будинок разом з усім майном, чув, як валилися стіни, падав дах. І коли через 2 години прийшов його змінник, Кисельов замість свого будинку знайшов руїни. Згоріло все – і будинок, і майно. Товариші дали притулок наляканій родині.

У Радянській країні народжувалися нові Герої соціалістичної праці, що самовіддано боролися за соціалізм. До лав цих славних ударників увійшов і Кисельов, що чесно виконав свій пролетарський обов'язок.

Дирекція Курської дороги і Дорпрофсоюз по заслугах оцінили взірцевий вчинок ударника-сигнальника.

Правда. – 7 декабря 1932 г.

6. Які думки, почуття повинно було викликати це повідомлення? А які ваші враження? Що оспівує газета? Чому саме в цій газеті надрукували це повідомлення? Як ви думаєте, наскільки реальними були події, описані в газеті?

284 Газетні повідомлення

Емігрантська газета про радянське суспільство. Радянська Росія – країна ідеального відпочинку

Іноземець може жити в найбільшому радянському місті, ходити серед вуличного натовпу і в той самий час почувати себе більш самотнім, ніж у нетрях Аляски чи на сніжних вершинах Гімалаїв.

Сегодня. – Рига. – 11 юня 1931 г.

Радянський режим перевершив гірші сторони царизму

Англійське радіо із Лондона розповсюдило промову відомого знавця Росії професора Перса про сучасний та минулий режим Росії. Перс говорив, що комуністи «перевершили гірші сторони царизму», немає ні свободи виборів, ні свободи слова.

Відбувається формування «рабської душі» і постійне знищення почуття власної гідності. Нічого гіршого у вихованні уявити собі не можна.

Сегодня. – Рига. – 13 юня 1931 г.

7. Ознайомившись із джерелом 285, визначте, про які якості нової людини каже Постишев. Наскільки картина, змальована ним, відповідає дійсності?

8. Чому, на ваш погляд, іноземець (джерело 284) відчуває себе саме так? Як ви розумієте словосполучення «рабська душа»? Як співвідносяться джерела 284 і 285? Прокоментуйте.

286 Погляд дослідника

Я спочатку виділив би три основні ознаки «нової людини». По-перше, це безмежна відданість вищій цілі, яка полягає в побудові ідеального суспільства на землі. Тобто – фанатична віра в ідею комунізму.

По-друге, рішучий перехід від ідеї до дії, «нова людина» не мрійник, а діяч і практик. І одне з її головних завдань полягає в тому, щоб усіх зробити схожими на себе і тим самим побудувати комунізм.

По-третє, нова людина обов'язково виступає як представник маси чи класу, який через неї і здійснює свій ідеал. «Нова людина» аж

285 Офіційний документ

Промова товариша Постишева на XVII з'їзді ВКП(б) (Засідання 27 січня 1934 р., вечірнє)

Порівняйте дореволюційного робітника або робітника капіталістичної держави з нашим радянським робітником. Наш робітничий клас став іншим. У його свідомості відбулися корінні зміни. Він – робітник – відчуває себе творцем нового життя, науки, мистецтва. Він опановує висоти техніки, він створює найскладніші машини. Він будує гіганти-заводи. Він будує нове сільське господарство. Він вивчає природу, б'є рекорди, піднімає чеську стратосферу, – рекорди, яких не брав ще капіталістичний світ. Він вивчає Арктику. Він створює мистецтво, музику, використовуючи всю спадщину буржуазної культури, у тій її частині, яка потрібна й корисна для того, щоб рухатися вперед. Він створює свою культуру.

http://17.by.ru/3_2.htm.

ніяк не одинак. Навіть якщо за якихось обставин їй доводиться діяти одній, усе одно психологічно вона відчуває зв'язок з колективом, що незримо стоїть за нею. Цей колектив називається «партія», «клас» чи навіть «весь радянський народ» і в ідеалі складається чи повинен складатися з «нових людей». Тому «нова людина» виконує не свою власну, а неодмінно велику, «загальну» справу. Окрім цієї «загальної справи», вона не має інших, особистих, відособлених інтересів. Загальне для неї стає особистим. Говорячи «я», вона має на увазі «ми» – ми, передові борці й будівники комунізму.

Синявский А.Д. Основы советской цивилизации. – С. 160.

9. Як ви думаєте, чому саме такі риси «нової людини» виділяв дослідник (джерело 286)? Які ще риси ви можете додати з огляду на матеріал попередніх параграфів?

287

«Конвеєр пологового будинку».
Москва, 1930-ті рр.

288

«Молочна фабрика». Жінки-робітниці зіджують материнське молоко для своїх дітей під час обідньої перерви на фабриці.
Москва, 1930-ті рр.

289

Творення нової людини

290

Погляд дослідника

Ті, хто прагне тотального панування, мусять знищити будь-яку мимовільність, що її завжди породжує саме існування індивідуальності, і викоренити її в найбільш особистих формах, незалежно від того, наскільки аполітичними й нешкідливими вони могли б видатися. Собака Павлова – взірець людини, зведеної до найелементарніших реакцій, сукупності реакцій, яку завжди можна ліквідувати й замінити іншою сукупністю реакцій, що проводитиметься точно так само, є моделлю «громадянина» тоталітарної держави; і такого громадянина не можна до пуття витворити поза таборами.

Аренд Х. Джерела тоталітаризму. – К., 2002. – С. 508.

10. Розгляньте джерела 287–290. Чи іронізують автори фотографій 287–288, надаючи їм назву «Конвеєр...» та «Молочна фабрика»? Порівняйте з карикатурою 289. Як ви думаєте, чому ці джерела подані в цьому параграфі? Співставте джерела 287–289 з 290. Які почуття і роздуми викликає у вас образ собаки Павлова (джерело 290)?

291 Погляд дослідника

Нова людина... може надто багато і довго вчитися, але при цьому дуже мало думати. Тому що думати – означає шукати, сумніватися, ставити запитання. А якщо світ легко і просто пояснюється і до кінця зрозумілий та очевидний – то думати не треба. Така стандартизована людина – людина маси – може бути найжахливішим породженням радянської цивілізації. І на ньому-то вона і тримається. За своїм духовним світом, за своїм моральним переконанням і навіть за інтелектом вона стоїть незмірно нижче від найтемнішого, найнеосвіченішого, найбезграмотнішого мужика. Тому що вона втратила всі чи майже всі добрі ознаки, які притаманні простим людям, а натомість придбала – нахабність, розв'язність, зарозумілість, готовність судити про все на світі й усе пояснювати, звичайно, найпримітивніше. Це дикун, якому здається, що він усе знає і що саме він перлина творіння, найпрекрасніша і найрозумніша істота у світі.

Синявский А.Д. Основы советской цивилизации. – С. 213.

293 Погляд дослідника

Гітлер також був привабливим для моралістичного менталітету багатьох німців, тобто для тих, які дуже прагнули до «моральної» поведінки, не володіючи кодексом моральних догм, що виникають із християнської віри. Гімmlер, свідомий масовий убивця, педантичний мучитель, був зразком людини, яка найкраще служила Гітлерові. Він уособлював чесноти СС – втілення нацистської «моралі» – таких, як віра, чесність, підпорядкування, твердість, скромність, бідність і хоробрість. Щодо СС Гітлер стверджував, що вона є більш могутнім і центральним мотивуванням для людини, ніж клас. Служіння расі, на відміну від служіння марксовому пролетаріату, було основою нацистського пуританства, характерного, як говорив Рудольф Гесс, комендант Аушвіца, для «холодного» і «кам'яного» менталітету ідеального нациста, що «переставав відчувати людські почуття», прагнучи виконати свій обов'язок.

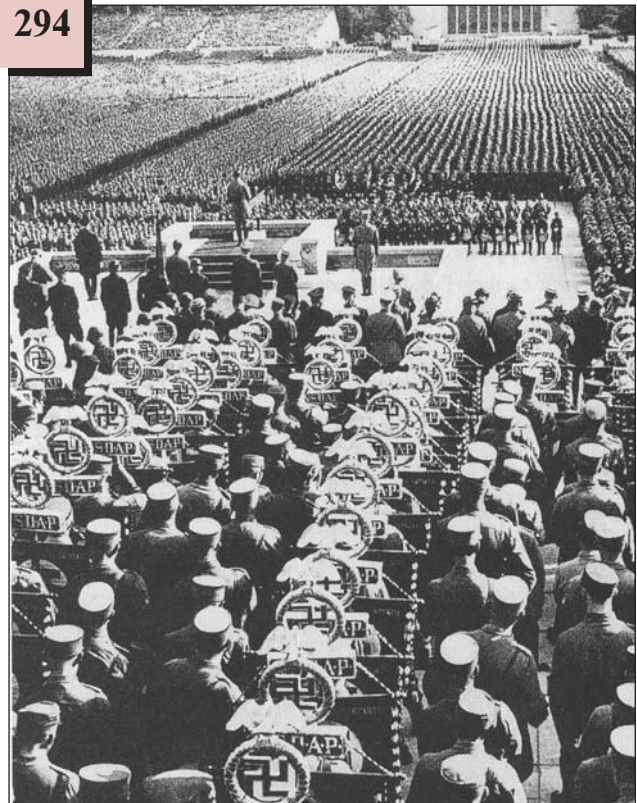
Джонсон П. Современность... – С. 342.

292 Погляд дослідника

Формування нової людини – не пропагандистське гасло і не утопічна ілюзія. Це необхідність: без нової людини, адекватної новому суспільству, воно не матиме історичної перспективи. Інша річ, що починати будувати соціалізм доводилося, – говорив Ленін, – з тим людським «матеріалом», який залишився від проклятого капіталізму. Але новонароджуваний соціалізм мав виховувати свого розбудовника. Грандіозний, всебічно продуманий і послідовно здійснюваний план такого виховання (масового «виговлення») нової людини включав у себе, з одного боку, руйнування традиційних структур життя й особистості (звільнення не тільки від соціальних і побутових забобів, які справді спотворювали особистість, а й від складності людських зв'язків, – відповідно до спрощення її життєвого світу, засвоєння класового підходу, бінарного, чорно-білого мислення); з другого боку – створення нових соціально-культурних стимулів і нової міфології, що фактично переростала в нову релігію.

Дзюба І. Пастка... – С. 71.

294

З'їзд нацистської партії. Нюрнберг, 1935 р.

11. Що об'єднує джерела 291–294? Які спільні риси та відмінності в образі нової людини радянського та нацистського зразка виділяють дослідники?

12. Чим страшна стандартизація?

13. Чи зустрічаються риси, описані дослідниками, у ваших сучасників? Чим це можна пояснити?

14. Чи відбувається подібна стандартизація у наш час? Проведіть дискусію.

15. Як би ви прокоментували назву параграфа? Чи сформували суспільства ХХ ст. «нову людину»? Якою вона стала?

Завдання (можна виконати вдома)

Перед вами схема ідеальної жінки та ідеального чоловіка часів нацистської Німеччини, укладена сучасним дослідником. Складіть подібну схему радянської людини.

Ідеальна жінка

Вона сидить вдома, щоб:

- виростити багато дітей
- турбуватися про свою сім'ю
- створювати комфорт у домі
- вміти готувати із залишків

Ідеальний чоловік

Його роль – бути частиною світу:

- політики
- війни
- праці

О
К
Р
Е
М
І

С
Ф
Е
Р
И

ВОНИ ОБОЄ:

- однаково важливі члени народних комун
- самовіддані
- здорові
- «чистокровні»
- фанатичні послідовники Гітлера